

ارزیابی محتوای کتاب درسی پنجم با رویکرد انتخاب محتوا از دیدگاه معلمان شهر کابل

سید یاسین قنبری^۱، مرتضی خاوری^۲، سردار محمد ساعی^۳

۱ عضو هیأت علمی پوهچی علوم تربیتی و مسلکی پوهنتون تعلیم و تربیه کابل

s.yasinqanbari@gmail.com

۲ عضو هیأت علمی پوهچی علوم تربیتی و مسلکی پوهنتون تعلیم و تربیه کابل

M.Khawari2009@gmail.com

۳ عضو هیأت علمی پوهچی علوم تربیتی و مسلکی پوهنتون تعلیم و تربیه کابل

sardarsaees@gmail.com

چکیده

تحقیق حاضر با هدف ارزیابی محتوای کتاب درسی صنف پنجم ابتدائیه و دریافت میزان تناسب جنبه های مختلف تدریس این کتاب با محتوای آن با رویکرد انتخاب محتوا انجام گرفته است. نمونه آماری ۱۰۰ تن از معلمان شهر کابل را که کتاب درسی صنف پنجم را تدریس کرده و یا می کنند، تشکیل داده است. تحقیق حاضر توصیفی از نوع کاربردی است که با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته با ابراز نظر متخصصان، دارای ۷۱ گویه که پایایی آن بر اساس الفای کرونباخ (۰,۹۷) بدست آمده، انجام گرفته است. برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش توصیفی (فراوانی، فیصد و اوسط) با استفاده از نرم افزار SPSS صورت گرفته است. نتایج نشان داد که معلمین بر این نظر هستند که تناسب محتوای کتاب با اهداف، توان ذهنی و فکری شاگردان، سوالات تمرینات، ارائه فعالیت ها، فرایند خودارزیابی، ارتباط عمودی بین مطالب، نیازهای روزمره شاگردان، روان و قابل فهم بودن، ارتباط با تصاویر و جذابیت برای شاگردان در حد متوسط و نسبتاً مطلوب می باشد. در نتیجه کتاب درسی صنف پنجم برای رسیدن به نقطه مطلوب ضرورت به توجه کافی و بیشتر کارشناسان در انتخاب محتوا دیده می شود.

واژه های کلیدی: تحلیل محتوا، انتخاب محتوا، کتاب درسی، درسی صنف پنجم

مقدمه

هر جامعه‌ای بر اساس نظام ارزشی حاکم بر آن در صدد تعلیم و تربیه افرادی است که آرمان‌های خود را در وجود آن متبلور سازد. در جوامع مختلف برای رسیدن به این مهم، از ابزارها و رسانه‌های مختلفی استفاده می‌کنند. یک از این ابزارها، مخصوصاً در کشور ما (افغانستان) به دلیل غالب بودن و ندادن بهای زیاد به دیگر روشهای آموزشی، کتاب‌های درسی هستند (اکبرنژاد، بهداروند و میرزایی، ۱۳۹۷). از جمله کتب درسی که نقش مهم و اساسی در رسیدن به اهداف تعلیمی دارد، کتاب زبان دری است. از طرف دیگر این کتاب و دیگر کتاب‌های درسی به دلایل زیر از مهم‌ترین مراجع و منابع برای یادگیری به شمار می‌آیند:

۱. تمرکز فعالیت‌های معلمان بر کتاب درسی،
۲. محدود بودن امتحان به مطالب و محتوای کتاب درسی
۳. تحقق بخشیدن به بیشتر اهداف تعلیمی
۴. متکی بودن معلمان به کتاب درسی
۵. کمبود امکانات و عدم استفاده از دیگر رسانه‌ها

لذا با توجه به دلایل فوق، که در برنامه آموزش زبان، کتاب دری آنها را باید برآورده نماید، نیاز است که نیروی متخصص وقت خویش را در ارزشیابی آن صرف کنند. یکی از راههایی که می‌تواند این اطمینان را در ما بوجود آورد که کتاب زبان دری مطابق به اهداف، اصول، معیارها و ضوابط خاصی که تمام ابعاد آموزشی را در بر گرفته طراحی شده است، استفاده از روش ارزیابی با رویکرد انتخاب محتوا می‌باشد (اکبرنژاد، ۱۳۹۷ به نقل از جعفری ۱۳۸۷).

کتب درسی به خاطر اهمیت زیادی که در تعیین محتوا و اهداف تعلیمی دارند، محراق توجه دست اندرکاران تعلیم و تربیه می‌باشند. اهمیت کتاب‌های درسی در نظام‌های آموزشی متمرکز مانند افغانستان که تقریباً تمام عوامل آموزشی بر اساس محتوای آن تعیین و اجرا می‌شود بیش از سایر انواع نظام‌های تعلیمی است، و به خاطر همین اهمیت بیش از اندازه است که صرف وقت متخصصین در ارزیابی کتب درسی می‌تواند راه‌گشای حل بسیاری از مشکلات جاری تعلیمی باشد. در افغانستان تحقیقات، به تحلیل حوزه اصول و معیارهای انتخاب محتوا در کتب درسی کمتر پرداخته است، و لذا نیاز به انجام چنین تحقیقی جهت تعیین وضعیت موجود و ارائه راهکارهایی در این راستا، ضروری است. بنابراین با استفاده از ارزیابی محتوا می‌خواهیم دریافت کنیم که در کتاب دری پنجم تناسب متن با ارزیابی، توان ذهنی شاگردان، زمان تعیین شده، ارائه فعالیت‌ها، نیازهای روزمره شاگردان و فرایند خود ارزیابی شاگردان چه مقدار است. در این پژوهش سعی شده است که با بهره‌گیری از نظرات ارزشمند معلمان به این سوال پاسخ داده شود که محتوای کتاب دری پنجم با توجه به معیارهای انتخاب محتوا چه نقاط قوت و ضعف‌های احتمالی دارد؟ تا بر اساس آن برای نقاط ضعف راهبردهای عملی برای اصلاح و بهبود ارائه شود.

سوالات تحقیق:

- سوال اول: تناسب محتوای کتاب با اهداف آن چگونه است؟
- سوال دوم: تناسب محتوای کتاب با توان ذهنی و فکری شاگردان چگونه است؟
- سوال سوم: تناسب سوالات تمرینات با متن کتاب چگونه است؟
- سوال چهارم: تناسب ارائه فعالیت‌ها با متن کتاب چگونه است؟
- سوال پنجم: آیا محتوای کتاب فرایند خود ارزیابی شاگردان را تقویت می‌کند؟
- سوال ششم: آیا ارتباط عمودی بین مطالب کتاب وجود دارد؟
- سوال هفتم: تناسب محتوای کتاب با نیازهای روزمره شاگردان چگونه است؟
- سوال هشتم: آیا محتوای کتاب برای شاگردان روان و قابل فهم است؟
- سوال نهم: ارتباط متن محتوا با تصاویر چگونه است؟
- سوال دهم: آیا محتوا دارای جذابیت برای شاگردان می‌باشد؟

پیشینه تحقیق

در مطالعاتی که انجام گرفت، نشان می‌دهد بررسی‌های محدودی در رابطه به تحلیل محتوای کتاب‌های درسی در افغانستان صورت گرفته که در اینجا به نتایج بعضی از آنها که در دسترس قرار گرفت اشاره می‌کنیم:

شریفی (۱۳۹۴) مشکلات کتاب‌های ادبیات دری صنوف سوم، چهارم و ششم را معرفی کلیشه‌وار شخصیت‌ها، ایجاد غلط فهمی، ویرایش و پیرایش بی‌مورد، خلاف رفتاری دستوری و حذف زیانبار متن‌ها معرفی می‌کند.

قنبری (۱۴۰۱) محتوای کتاب دری صنف چهارم ابتدائیه را فعال گزارش کرده است. قنبری (۱۴۰۲) در تحقیقی تصاویر کتاب دری صنف پنجم را فعال دانسته که باعث درگیری شاگردان با محتوا می‌شود.

در منابع خارجی چنین تحقیقاتی که به طور مستقیم و یا غیر مستقیم با موضوع تحقیق حاضر رابطه داشته باشد بدست آمد که در ادامه نتایج تعدادی از آنها را می‌آوریم.

حیدری، حیدری و اسدی (۱۴۰۰) در تحقیقی نشان داده است که کتاب مطالعات اجتماعی پایه ی نهم مقطع متوسطه اول نتوانسته به خوبی سطوح بالای یادگیری را در سنجش مهارت‌های یادگیری فراگیران نشانه گیرد.

مسیبی (۱۳۹۲) به این نتیجه رسیده است که کتاب‌های درسی پایه سوم ابتدایی که متون و تصاویر کتاب به صورت فعال طراحی شده است و شاگردان را در فرایند یاددهی یادگیری درگیر و یادگیری را برای آنها جذاب کرده است.

در تحقیقی که توسط عقلی، یارمحمدیان و سعادت‌مند (۱۳۸۸) انجام گرفته، نتایج آن نشان داده است که کتاب زبان فارسی پایه اول متوسطه زمان تعیین شده برای تدریس، تناسب فعالیتها و خودآزمایی‌های کتاب با متن کتاب، کمتر از حد متوسط است و در تدوین محتوای کتاب به توان ذهنی و فکری فراگیران، میزان تقویت خود ارزیابی دانش آموزان، نیازهای روزمره شاگردان و ارتباط عمودی مطالب کتاب، کمتر از سطح متوسط توجه شده است.

غلامی و قربانی (۱۴۰۰) به این نتیجه رسیده‌اند که در تألیف کتاب زیست‌شناسی پایه دهم در حد خیلی زیاد به معیارهای تعیین محتوا توجه شده است و نتیجه گرفته می‌شود که برنامه ریزان و مؤلفین کتاب زیست‌شناسی دهم در تهیه و تنظیم محتوای این کتاب اصول تعیین محتوا را در حد خیلی زیاد رعایت نموده‌اند.

نجاتی، مدنی و امینی (۱۳۹۹) یافته‌ها نشان می‌دهد که «قابلیت یادگیری» محتوای علوم و ریاضیات به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل شایسته توجه بیشتر است.

در تحقیق طالب زاده، خیرخواه و دهقانی (۱۳۸۸) نتایج بدست آمده بیانگر آن است که محتوای کتاب شیمی سال اول دبیرستان با توانایی ذهنی، علایق و نیازهای فراگیران پایه اول دبیرستان و موضوعات و نیازهای مهم جامعه تناسب داشته است همچنین در سازماندهی محتوای کتاب، اصول کلی انتخاب و سازماندهی محتوی (توالی، تداوم، وحدت) رعایت شده است.

جعفری ثانی و رحمتی (۱۳۸۶) به این نتیجه رسیدند که از دیدگاه معلمان اصول انتخاب محتوا و اصل مداومت و اصل توالی در تدوین محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم رعایت شده است.

همچنین در تحقیقی دیگر دیبایی صابر، جعفریثانی و آیتی (۱۳۸۹) به این یافته دست یافتند که در کتاب فارسی پایه سوم بیشترین تأکید بر فرایند «بررسی و ارزشیابی محتوا» و کمترین تأکید بر فرایند «تفسیر و ترکیب اطلاعات» بوده است.

تحقیقی که توسط کرمی گزافی، غلامی و عظیمی (۱۳۹۲) انجام گرفت، نتایج نشان می‌دهند که محتوای کتاب علوم دوره ابتدایی تمایز بین نیازهای اساسی و خواسته‌های انسان با درجه اهمیت صفر دارای کمترین اهمیت می‌باشند.

روش تحقیق

روش این تحقیق توصیفی - کاربردی از نوع ساحوی است، زیرا با استفاده از نظرات و دیدگاههای معلمان به ارزیابی محتوای کتاب با توجه به معیارهای انتخاب محتوا پرداخته است.

جامعه آماری

جامعه آماری معلمان مکاتب شهر کابل می‌باشد که مضمون دری صنف پنجم را تدریس کرده باشند.

نمونه و روش نمونه گیری

مطابق احصائیه وزارت معارف (۱۴۰۱) جامعه آماری این تحقیق حدود ۴۰۰ معلم را در بر میگیرد که در صنوف پنجم ابتدائیه مشغول به تدریس می باشند. در این تحقیق بخاطر محدودیت امکانات و منابع مالی، توزیع پرسشنامه ها از روش در دسترس استفاده شده است. نمونه آماری ۱۰۰ معلم را تشکیل می دهد که بعضی از آنها فارغ التحصیلان رشته تعلیم و تربیه قبل از مکتب و ابتدائیه نیز می باشند.

ابزار تحقیق

در این تحقیق از دو نوع پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است:

۱. پرسشنامه اطلاعات عمومی Public information questionnaire

این پرسشنامه در رابطه با داده های دموگرافیک، شامل جنسیت و درجه تحصیلی می باشد.

۲. پرسشنامه ارزیابی محتوا (روایی و پایایی)

با توجه به سوالات تحقیق و معیارهای انتخاب محتوا، محقق با استفاده از منابع، پرسشنامه ای دارای ۷۸ سوال از نوع پرسشهای بسته بر اساس مقیاس درجه بندی لیکرت تنظیم نمود. برای تأیید روایی پرسشنامه، ابتدا پرسشنامه با توجه به اهداف و فرضیه های موجود در تحقیق، تهیه و برای بررسی روایی آن و رفع اشکالات در اختیار صاحب نظران قرار گرفت، که پس از تأیید نهایی و بر طرف شدن اشکالات آن توسط متخصصین، پرسشنامه ای با ۷۱ سوال بدست آمد. پایایی پرسشنامه با استفاده از فرمول الفای کرونباخ ۰,۹۷ که در سطح عالی است، بدست آمد.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

پس از جمع آوری اطلاعات برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش آمار توصیفی با استفاده از SPSS استفاده شده است. که برای تفسیر آمار بدست آمده از روش اوسط پاسخ به گزینه ها در هر بخش بهره برده ایم که گزینه ها از بسیار کم الی بسیار زیاد نمرات ۱ الی ۵ را به خود اختصاص داده است. در این روش تعدا فراوانی هر گزینه ضرب در نمره گزینه و مجموع نمرات گزینه ها تقسیم بر تعداد پاسخ دهنده ها شده تا اوسط آن بدست آید. که در صورت بدست آمدن اوسط ۱ الی ۲,۳۳ ارتباط محتوا با یک متغیر نامطلوب دانسته شده باید محتوا کاملا تجدید نظر شود و در صورت اوسط ۲,۳۴ الی ۳,۶۶ نسبتا مطلوب یا حد اوسط به شمار می آید که ضرورت به توجه کافی دارد و در صورتی که اوسط بین ۳,۶۷ الی ۵ را نشان دهد، محتوا مطلوب بوده و ضرورت به تجدید نظر مشاهده نمی شود.

یافته ها

معرفی متغیرهای جمعیت شناسی:

جدول شماره (۱) فراوانی و فیصد اشتراک کنندگان بر اساس جنسیت			
درصد	فراوانی		
۸۱	۸۱	زن	متغیر
۱۹	19	مرد	
۱۰۰	۱۰۰	مجموع	

می دهد که زنان

جدول (۱) نشان

۸۱ درصد و مردان ۱۸ درصد اشتراک کنندگان در تحقیق را به خود اختصاص داده اند.

جدول شماره (۲) فراوانی و فیصد اشتراک کنندگان بر اساس درجه تحصیل			
درصد	فراوانی		
۱۰	۱۰	۱۲ پاس	متغیر
۲۹	۲۹	۱۴ پاس	

۶۱	۶۱	لیسانس	
۱۰۰	۱۰۰	مجموع	

جدول (۲) نشان میدهد که معلمان با درجه تحصیل ۱۲ پاس (۱۰ فیصد)، ۱۴ پاس (۲۹ فیصد) و لیسانس (۶۱ فیصد) اشتراک کنندگان را تشکیل میدهند.

سوال اول: تناسب محتوای کتاب با اهداف آن چگونه است؟

جدول شماره (۳) تناسب محتوا با هدف با توجه به جنسیت و درجه تحصیل اشتراک کنندگان					
متغیر	میانگین نمرات	واریانس	میانگین کل		
جنسیت	زن	3.2716	.445	3.1709	تناسب محتوا با هدف
	مرد	3.0702	.328		
درجه تحصیل	۱۲ پاس	3.1667	.031	3.2262	
	۱۴ پاس	3.2989	.558		
	لیسانس	3.2131	.433		

جدول (۳) نشان میدهد که تناسب محتوا با هدف با توجه به جنسیت نمره میانگین (۳,۱۷۰۹) و با در نظر داشت درجه تحصیل نمره میانگین (۳,۲۲۶۲) را بدست آورده است. از آنجایی که میانگین‌ها مقداری بین ۲,۳۴ و ۳,۶۶ را نشان میدهند از نظر معلمان تناسب محتوا با هدف نسبتاً مطلوب است.

سوال دوم: تناسب محتوای کتاب با توان ذهنی و فکری شاگردان چگونه است؟

جدول شماره (۴) تناسب محتوا با توان ذهنی و فکری شاگردان با توجه به جنسیت و درجه تحصیل اشتراک کنندگان					
متغیر	میانگین نمرات	واریانس	میانگین کل		
جنسیت	زن	3.1749	.247	3.0260	تناسب محتوا با توان ذهنی و فکری شاگردان
	مرد	2.8772	.466		
درجه تحصیل	۱۲ پاس	3.0167	.472	3.0673	
	۱۴ پاس	2.9885	.299		
	لیسانس	3.1967	3.1967		

جدول (۴) نشان میدهد که تناسب محتوا با توان ذهنی و فکری شاگردان با توجه به جنسیت نمره میانگین (3.0260) و با در نظر داشت درجه تحصیل نمره میانگین (3.0673) را بدست آورده است. از آنجایی که میانگین‌ها مقداری بین ۲,۳۴ و ۳,۶۶ را نشان میدهند از نظر معلمان تناسب محتوا با توان ذهنی و فکری شاگردان نسبتاً مطلوب است.

سوال سوم: تناسب سوالات تمرینات با متن کتاب چگونه است؟

جدول شماره (۵) تناسب سوالات با متن با توجه به جنسیت و درجه تحصیل اشتراک کنندگان					
متغیر	میانگین نمرات	واریانس	میانگین کل		
جنسیت	زن	3.1201	.388	2.9213	تناسب سوالات با متن
	مرد	2.7225	.340		
درجه تحصیل	۱۲ پاس	2.9818	.525	3.0231	
	۱۴ پاس	3.0219	.486		
	لیسانس	3.0656	.353		

جدول (۵) نشان میدهد که تناسب سوالات تمرینها با متن با توجه به جنسیت نمره میانگین (2.9213) و با در نظر داشت درجه تحصیل نمره میانگین (3.0231) را بدست آورده است. از آنجایی که میانگینها مقداری بین ۲,۳۴ و ۳,۶۶ را نشان میدهند از نظر معلمان تناسب سوالات تمرینها با متن نسبتاً مطلوب است.

سوال چهارم: تناسب ارائه فعالیت ها با متن کتاب چگونه است؟

جدول شماره (۶) تناسب فعالیت با متن با توجه به جنسیت و درجه تحصیل اشتراک کنندگان					
میانگین کل	واریانس	میانگین نمرات	متغیر		
			2.9428	.444	3.1593
.399	2.7263	مرد			
2.9969	.489	2.7300	۱۲ پاس	درجه تحصیل	
	.306	3.1724	۱۴ پاس		
	.519	3.0885	لیسانس		

جدول (۶) نشان میدهد که تناسب فعالیت ها با متن با توجه به جنسیت نمره میانگین (2.9428) و با در نظر داشت درجه تحصیل نمره میانگین (2.9969) را بدست آورده است. از آنجایی که میانگینها مقداری بین ۲,۳۴ و ۳,۶۶ را نشان میدهند از نظر معلمان تناسب فعالیت ها با متن نسبتاً مطلوب است.

سوال پنجم: آیا محتوای کتاب فرایند خود ارزیابی شاگردان را تقویت می کند؟

جدول شماره (۷) تقویت خودارزیابی شاگردان با توجه به جنسیت و درجه تحصیل اشتراک کنندگان					
میانگین کل	واریانس	میانگین نمرات	متغیر		
			2.8827	.654	3.0988
1.136	2.6667	مرد			
2.7575	1.165	2.1333	۱۲ پاس	درجه تحصیل	
	.326	2.9425	۱۴ پاس		
	.768	3.1967	لیسانس		

جدول (۷) نشان میدهد که تناسب فعالیت ها با متن با توجه به جنسیت نمره میانگین (2.8827) و با در نظر داشت درجه تحصیل نمره میانگین (2.7575) را بدست آورده است. از آنجایی که میانگینها مقداری بین ۲,۳۴ و ۳,۶۶ را نشان میدهند از نظر معلمان تقویت خودارزیابی شاگردان نسبتاً مطلوب است.

سوال ششم: آیا ارتباط عمودی بین مطالب کتاب وجود دارد؟

جدول شماره (۸) ارتباط عمودی بین مطالب کتاب با توجه به جنسیت و درجه تحصیل اشتراک کنندگان					
میانگین کل	واریانس	میانگین نمرات	متغیر		
			3.037	.429	3.2469
.405	2.8271	مرد			
3.1736	.372	3.2429	۱۲ پاس	درجه تحصیل	
	.454	3.0739	۱۴ پاس		
	.464	3.1991	لیسانس		

جدول (۸) نشان میدهد که تناسب فعالیت ها با متن با توجه به جنسیت نمره میانگین (3.037) و با در نظر داشت درجه تحصیل نمره میانگین (3.1736) را بدست آورده است. از آنجایی که میانگینها مقداری بین ۲,۳۴ و ۳,۶۶ را نشان میدهند از نظر معلمان ارتباط عمودی بین مطالب کتاب نسبتاً مطلوب است.

سوال هفتم: تناسب محتوای کتاب با نیازهای روزمره شاگردان چگونه است؟

جدول شماره (۹) تناسب محتوا با نیازهای روزمره با توجه به جنسیت و درجه تحصیل اشتراک کنندگان					
میانگین کل	واریانس	میانگین نمرات	متغیر		
			3.1499	.493	3.2414
.821	3.0585	مرد			
3.0720	.385	2.7667	۱۲ پاس	درجه تحصیل	
	.455	3.1379	۱۴ پاس		
	.597	3.3115	لیسانس		

جدول (۹) نشان میدهد که تناسب فعالیت ها با متن با توجه به جنسیت نمره میانگین (3.1499) و با در نظر داشت درجه تحصیل نمره میانگین (3.0720) را بدست آورده است. از آنجایی که میانگینها مقداری بین ۲,۳۴ و ۳,۶۶ را نشان میدهند از نظر معلمان تناسب محتوا با نیازهای روزمره نسبتاً مطلوب است.

سوال هشتم: آیا محتوای کتاب برای شاگردان روان و قابل فهم است؟

جدول شماره (۱۰) روان و قابل فهم بودن محتوا با توجه به جنسیت و درجه تحصیل اشتراک کنندگان					
میانگین کل	واریانس	میانگین نمرات	متغیر		
			3.1601	.227	3.2581
.569	3.0622	مرد			
3.2252	.200	3.2000	۱۲ پاس	درجه تحصیل	
	.193	3.2790	۱۴ پاس		
	.361	3.1967	لیسانس		

جدول (۱۰) نشان میدهد که تناسب فعالیت ها با متن با توجه به جنسیت نمره میانگین (3.1601) و با در نظر داشت درجه تحصیل نمره میانگین (3.2252) را بدست آورده است. از آنجایی که میانگینها مقداری بین ۲,۳۴ و ۳,۶۶ را نشان میدهند از نظر معلمان روان و قابل فهم بودن محتوا نسبتاً مطلوب است.

سوال نهم: ارتباط متن محتوا با تصاویر چگونه است؟

جدول شماره (۱۱) ارتباط متن با تصاویر با توجه به جنسیت و درجه تحصیل اشتراک کنندگان					
میانگین کل	واریانس	میانگین نمرات	متغیر		
			3.2921	.530	3.4527
.903	3.1316	مرد			
3.4370	.394	3.5333	۱۲ پاس	درجه تحصیل	
	.503	3.4253	۱۴ پاس		
	.705	3.3525	لیسانس		

جدول (۱۱) نشان میدهد که تناسب فعالیتها با متن با توجه به جنسیت نمره میانگین (3.2921) و با در نظر داشت درجه تحصیل نمره میانگین (3.4370) را بدست آورده است. از آنجایی که میانگینها مقدراری بین ۲,۳۴ و ۳,۶۶ را نشان میدهند از نظر معلمان ارتباط متن با تصاویر نسبتاً مطلوب است.

سوال دهم: آیا محتوا دارای جذابیت برای شاگردان می باشد؟

جدول شماره (۱۲) جذابیت محتوای کتاب با توجه به جنسیت و درجه تحصیل اشتراک کنندگان				
میانگین کل	واریانس	میانگین نمرات	متغیر	
			جنسیت	درجه تحصیل
2.9458	.232	3.4074	زن	جذابیت محتوا
	.410	2.4842	مرد	
3.1396	.774	2.8600	۱۲ پاس	
	.276	3.2966	۱۴ پاس	
	.381	3.2623	لیسانس	

جدول (۱۲) نشان میدهد که تناسب فعالیتها با متن با توجه به جنسیت نمره میانگین (2.9458) و با در نظر داشت درجه تحصیل نمره میانگین (3.1396) را بدست آورده است. از آنجایی که میانگینها مقدراری بین ۲,۳۴ و ۳,۶۶ را نشان میدهند از نظر معلمان جذابیت محتوا نسبتاً مطلوب است.

بحث و نتیجه گیری

تحقیق حاضر با هدف ارزیابی محتوای کتاب دری صنف پنجم از دیدگاه معلمان شهر کابل انجام پذیرفت، که نتایج آن با نتایج تحقیق قنبری (۱۴۰۱) و قنبری (۱۴۰۲)، حیدری، حیدری و اسدی (۱۴۰۰)، نجاتی، مدنی، و امینی (۱۳۹۹)، مسیبی (۱۳۹۲) و جعفری ثانی و رحمتی (۱۳۸۶) همسویی دارد. نتایج این تحقیق با نتایج عقیلی، یارمحمد و سعادتمند (۱۳۸۸)، غلامی و قربانی (۱۴۰۰)، طالب زاده، خیرخواه و دهقانی (۱۳۸۸) و کرمی گزافی، غلامی و عظیمی (۱۳۹۲) همخوانی ندارد.

با توجه به اینکه کل میانگین گزینهها در رابطه به تناسب محتوای کتاب با اهداف آن، سطح نسبتاً مطلوب را نشان می دهد، باید توجه بیشتری به این بحث صورت بگیرد، خصوصاً در بین گویهها به قابلیت تحقق هدفها برای استفاده کننده یا یادگیرنده که کمترین اوسط را به خود اختصاص داده است یعنی (۲,۹۹) توجه بیشتری صورت بگیرد.

کل میانگین پاسخ به گزینه های مربوط به تناسب محتوای کتاب با توان ذهنی و فکری شاگردان در حد نسبتاً مطلوب و متوسط می باشد که نشان می دهد تا حدودی به توان ذهنی و فکری شاگردان توجه شده است. اما با توجه به میانگین نمرات گویهها به ویژه در رابطه به تناسب محتوای آموزشی با یادگیرندگان (۲,۹۱) و نیز جدید، پیشرفته و تحول یافته بودن مطالب (۲,۹۷) که کمترین اوسط را بدست آورده، توجه بیشتری صورت بگیرد.

از اوسط کل پاسخ به گزینه های مربوط به تناسب سوالات تمرینات با متن کتاب میتوان نتیجه گرفت ارزیابی معلمان از کتاب در این رابطه در سطح متوسط و نسبتاً مطلوب بوده است که باید به آن توجه کافی صورت بگیرد. با توجه به اینکه کمترین میانگین نمرات گویهها به موضوعاتی چون؛ میزان فهم شاگردان نسبت به سوالات (۲,۸۷) و وجود سوالات یا فعالیت هایی که یافتن پاسخ و حل آنها مستلزم به کارگیری مراحل کاوشگری، تحقیق و روش علمی باشد (۲,۸۲) و وجود موضوعات یا مسائلی که یافتن پاسخ و حل آنها مستلزم به کارگیری مهارتهای جمع آوری و پردازش اطلاعات (از منابع گوناگون) باشد (۲,۷۵). تقویت تفکر نقاد از طریق طرح پرسشها، فعالیتها و متون مناسب (۲,۸۸) و همچنین تقویت روحیه علمی به معنای برخورد منطقی و استدلالی در هنگام رد یا قبول یک نظریه (۲,۹۰) و تقویت روحیه مسأله یابی و تشخیص مسائل از دنیای اطراف خود (۲,۸۷) اختصاص یافته است توجه بیشتر صورت گیرد.

اوسط کل گزینه های مربوط به متناسب بودن ارائه فعالیتها با متن کتاب را در حد متوسط و نسبتاً مطلوب نشان می دهد. با توجه به نمرات میانگین گویهها میتوان نتیجه گرفت که به موارد تناسب تعداد فعالیتها ارائه شده در کتاب با فرصت

شاگردان در مکتب (۲،۹۹)، فعالیت‌ها در راستای تفکر خلاق (۲،۷۶)، پرورش نگرشها و رفتارهای مطلوب انسانی توسط فعالیت‌های پیشنهادی (۲،۸۲) و میزان تشویق به یادداشت برداری (۲،۹۷) که کمترین اوسط را بدست آورده‌اند توجه بیشتر نیاز دارد. اوسط کل پاسخ‌ها در رابطه به اینکه محتوای کتاب خود ارزیابی شاگردان را تقویت می‌کند حد متوسط و نسبتاً مطلوب را نشان می‌دهد. نتایج نشان می‌دهد که تناسب بین خود آزمایی و هر درس در سطح نسبتاً بهتری قرار دارد، اما در قسمت بالا بردن قدرت تفکر شاگردان از طریق خودآزمایی (۲،۸۹) و متناسب بودن تعداد و نحوه طراحی خودآزماییهای کتاب برای ارزشیابی شاگردان (۲،۹۲) که کمترین اوسط را نشان می‌دهد ضرورت به توجه بیشتر دارد.

اوسط کل پاسخ‌ها نشان می‌دهد که در محتوای کتاب از نظر معلمان ارتباط عمودی بین مطالب در حد متوسط و نسبتاً مطلوب وجود دارد. اما باید در زمینه ارتباط مضمون با سایر مضامین در همین پایه (۳،۰۶) و پایه‌های دیگر (۳،۰۶) که کمترین اوسط را بدست آورده توجه کافی صورت بگیرد.

اوسط کل پاسخ به گزینه‌ها در رابطه به تناسب محتوای کتاب با نیازهای روزمره شاگردان، نمره حد وسط و نسبتاً مطلوب را نشان می‌دهد. این نشان می‌دهد که هر چند محتوای کتاب با نیازهای روزمره شاگردان نسبتاً خوب است، اما باید روی فرصت‌های بیرون از صنف که کمترین اوسط یعنی (۲،۷۹) را به خود اختصاص داده بیشتر توجه صورت گیرد.

اوسط کل پاسخ به گزینه‌ها در رابطه با روان بودن و قابل فهم بودن محتوای کتاب حد متوسط و نسبتاً مطلوب را نشان می‌دهد. بنابراین ارزیابی معلمان نشان می‌دهد که در روان بودن و قابل فهم بودن محتوای کتاب به استفاده بجا از علائم سجاوندی (۲،۹۲) و در رابطه به میزان راهنمایی به استفاده از وسایل و طرق دیگر در یادگیری به جز استفاده از کتاب درسی (۲،۸۶) توجه کافی صورت نگرفته است.

اوسط کل نمره گزینه‌ها در رابطه با تناسب متن محتوا با تصاویر آن حد متوسط و نسبتاً مطلوب را نشان می‌دهد. در نتیجه ارزیابی معلمان از ارتباط متن محتوا با تصاویر آن متوسط است و این نشان می‌دهد که در مورد ارتباط متن محتوا با تصاویر تقاضای توجه بیشتر دیده می‌شود. خصوصاً در میزان استفاده از تصاویر به تناسب محتوای نوشتاری (۳،۲۹) و میزان تناسب مکانی تصاویر و محتوای نوشتاری و میزان هدفدار بودن (۳،۳۱) و همراه بودن تصاویر با توضیح کافی (۳،۱۸) باید دقت بیشتر شود.

اوسط کل پاسخ‌ها در رابطه به جذابیت محتوا برای شاگردان سطح متوسط و نسبتاً مطلوب را نشان می‌دهد. بنابراین ارزیابی معلمان نشان می‌دهد که در جذابیت مطالب آموزشی موجود در کتاب درسی برای جلب توجه شاگردان (۳،۱۸) و همچنین در فورمت و حروف چینی جذابیت مناسب (۳،۱۸) توجه بیشتر نیاز دارد.

با توجه به نتایج فوق می‌توان چنین نتیجه گرفت که بر اساس معیار تعیین شده برای ارزیابی کتاب درسی صنف پنجم از دیدگاه معلمان محتوای این کتاب در سطح متوسط و یا همان نسبتاً مطلوب می‌باشد که برای رسیدن به نقطه مطلوب باید توجه کافی و بیشتری صورت بگیرد تا کم و کاستی‌های آن بر طرف و یک کتاب معیاری در دسترس شاگردان قرار بگیرد.

پیشنهادات

با توجه به نتایج تحقیق، پیشنهادات زیر به منظور ارتقای کتاب درسی صنف پنجم از کیفیت نسبتاً مطلوب به مطلوب ارائه می‌گردد:

۱. برای بخش‌های مختلف مرتبط به تدریس کتاب از متخصصین امر بهره برده شود تا محتوا با همه عوامل مرتبط همخوانی کامل را پیدا کند.
۲. به تقویت تفکر خلاق و نقاد توجه بیشتر صورت بگیرد.
۳. از نظریات و دیدگاه‌های معلمان که تجربه کافی در تدریس این مضمون دارند برای بهبود محتوای کتاب در ابعاد مورد مطالعه استفاده شود.
۴. روش‌های تدریس که شاگرد را به فعالیت‌های خارج از کتاب تشویق کند بیشتر مورد استفاده قرار بگیرد.
۵. در کارهای خانگی بیشتر باید روی خلاقیت تأکید شود تا حل تمرینات و تکرار درس خوانده شده.

۶. فعالیت‌ها باید طوری تنظیم گردد که روحیه کنجکاوی و مسأله‌یابی را در شاگردان تقویت کند.

پیشنهادات برای مطالعات بیشتر

۱. تحلیل محتوای کتاب درسی در افغانستان بکر و دست‌نخورده است که محققان عرصه‌ی تعلیم و تربیه باید به آن توجه بیشتر نمایند.

۲. ساختار فزیک کتاب نیز ظرفیت یک تحقیق جداگانه را دارا می‌باشد که محققین می‌توانند به آن نیز بپردازند.

۳. نقش کتاب در ایجاد انگیزه نیز می‌تواند مورد مطالعه قرار گیرد تا مشخص شود که کتاب تا چه اندازه توانسته است، در این امر موفق عمل کند.

محدودیت‌های تحقیق

مشکلات موجود بر سر راه تحقیق عبارت بود از نبود امکانات و منابع مالی که محقق را مجبور ساخت از روش نمونه‌گیری دردسترس استفاده کند.

منابع

۱. اکبرنژاد، غلامرضا، بهداروند، لایلا، و میرزایی، رضا. (۱۳۹۷). تحلیل محتوای کتاب فارسی پایه نهم (سوم متوسطه اول) بر اساس روش ویلیام رومی و فلش. کنفرانس ملی یافته های نوین در حوزه یاددهی و یادگیری. SID. <https://sid.ir/paper/899024/fa>
۲. جعفری ثانی، حسین؛ رحمتی، مریم. (۱۳۸۶). تحلیل محتوای: میزان انطباق کتاب تعلیمات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی با اصول انتخاب و سازماندهی برنامه درسی. مطالعات روانشناسی تربیتی، بهار و تابستان ۱۳۸۶ - شماره ۶، ص ۳۹-۵۴.
۳. حسنی، حسین، فیاض، ایراندخت، و ملکی، حسن. (۱۳۹۴). تحلیل محتوای مولفه های درون فردی هوش هیجانی در کتب درسی بخوانیم دوره ابتدایی با تاکید بر دیدگاه بار - ان. پژوهش های آموزش و یادگیری (دانشور رفتار)، ۲۲ (دوره جدید) (۶)، ۴۵-۶۶. SID. <https://sid.ir/paper/236039/fa>
۴. حیدری، فریده، حیدری، سعدیه، و اسدی، مهتاب. (۱۴۰۰). تحلیل محتوای تاریخی کتاب مطالعات اجتماعی پایه ی نهم بر اساس تکنیک ویلیام رومی و حیطه ی شناختی بلوم. پژوهش در آموزش تاریخ، ۲(۵)، ۴۲-۲۴. SID. <https://sid.ir/paper/950549/fa>
۵. دیبایی صابر، محسن، جعفری ثانی، حسین، و آیتی، محسن. (۱۳۸۹). میزان درگیری برنامه درسی فارسی دوره ابتدایی (پایه سوم و چهارم) با مهارت های سواد خواندن بر اساس مطالعه بین المللی پرلز (PIRLS). نوآوری های آموزشی، ۹(۳۶)، ۴۹-۲۹. SID. <https://sid.ir/paper/75504/fa>
۶. شریفی، محمد فاضل (۱۳۹۴). تأملی بر جایگاه ادبیات در نصاب درسی معارف. خبرگزاری خامه پرس، <http://www.khaama.com/persian/archives/29909>
۷. صولت، فریناز. (۱۳۹۵). نقد و بررسی محتوای کتاب های درسی شیمی دبیرستان. کنفرانس آموزش شیمی ایران. SID. <https://sid.ir/paper/844591/fa>
۸. طالب زاده، محسن ؛ خیرخواه، آرش ؛ دهقانی، فروغ. (۱۳۸۸). بررسی میزان انطباق محتوای کتاب شیمی سال اول دبیرستان با اصول انتخاب و سازماندهی محتوا. مدیریت و برنامه ریزی در نظام های آموزشی بهار ۱۳۸۸، شماره ۲، ص ۷۶ - ۸۲.
۹. عریضی سامانی، سیدحمیدرضا، و عابدی، احمد. (۱۳۸۲). تحلیل محتوای کتاب های درسی دوره ابتدایی برحسب سازه انگیزه پیشرفت. نوآوری های آموزشی، ۲(۵)، ۵۴-۲۹. SID. <https://sid.ir/paper/75659/fa>
۱۰. عقیلی، الهه، یارمحمدیان، محمدحسین، و سعادت مند، زهره. (۱۳۸۸). ارزشیابی محتوای کتاب زبان فارسی (۱) پایه اول متوسطه از نظر دبیران شهرستان مبارکه (اصفهان). پژوهش در برنامه ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی - برنامه ریزی درسی)، ۲۳(۲۳)، ۶۷-۸۴. SID. <https://sid.ir/paper/127493/fa>
۱۱. غلامی، اعظم، قربانی، محمدرضا. (۱۴۰۰). تحلیل محتوای کتاب زیست شناسی پایه دهم از نظر ملاک های تعیین، انتخاب و سازماندهی محتوا. آموزش پژوهی، زمستان ۱۴۰۰ - شماره ۲۸، صفحه - از ۴۵ تا ۵۵.
۱۲. قنبری، سید یاسین. (۱۴۰۱، ماه قوس). تحلیل محتوای کتاب دری صنف چهارم با رویکرد فعال و غیرفعال. مقاله ارایه شده در کنفرانس علمی پوهنتون تعلیم و تربیه کابل.
۱۳. قنبری، سید یاسین. (۱۴۰۲، ماه جوزا). بررسی تصاویر کتاب دری صنف پنجم با رویکرد فعال و غیرفعال. مقاله ارایه شده در کنفرانس علمی پوهنتون تعلیم و تربیه کابل.
۱۴. کرمی گزافی، علیرضا، غلامی، مهدی، و عظیمی، محمد. (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتب درسی علوم دوره ابتدایی تا پایه چهارم بر اساس نشانگرهای سواد زیست محیطی پروژه ۲۰۶۱ آمریکا با استفاده از روش شانون. کنفرانس آموزش شیمی ایران. SID. <https://sid.ir/paper/829245/fa>

۱۵. مسیبه، زهره. (۱۳۹۲). تغییر کتاب های درسی پایه سوم ابتدایی از منظر جذابیت یادگیری و درگیری ذهنی فراگیران (تحلیل محتوا). همایش ملی انجمن مطالعات درسی ایران (تغییر در برنامه درسی دوره های تحصیلی آموزش و پرورش).
- SID. <https://sid.ir/paper/856062/fa>
۱۶. مهدیان، محمد جعفر. (۱۳۸۵). مبانی و اصول تعلیم-تربیت. تهران: نشر ساوالان.
۱۷. نجاتی برزکی، نسرين؛ مدنی، سید احمد؛ امینی، محمد. (۱۳۹۹). بررسی سطح تسلط دانش آموزان دختر دوره دوم ابتدایی روی محتوای دروس علوم و ریاضیات: تاملی بر معیار «قابلیت یادگیری» در انتخاب محتوای برنامه درسی. نظریه و عمل در برنامه درسی، بهار و تابستان ۱۳۹۹، سال هشتم - شماره ۱۵. ص ۷۱ تا ۱۰۶.
۱۸. نیک نفس، سعید، و علی آبادی، خدیجه. (۱۳۹۲). نقش تحلیل محتوا در فرآیند آموزش و طراحی کتاب های درسی. جهانی رسانه، ۸(۲) (پیاپی ۱۶)، ۱۵۰-۱۲۴. SID. <https://sid.ir/paper/391824/fa>
۱۹. وزارت معارف، احصائیه معلمان ۱۴۰۱. دیتا-سیت-ها/ <https://moe.gov.af/dr/>